

שְׁלֹשִׁים שָׁנָה לְשִׁירַת יְהוּדָה קַרְנִי

מְשׁוֹרֵר שְׁנָאָל

מאת א. קריב

יאמר נא בפתח הדברים: לגבי יצירתו של י. קרני, אחד המובהקים בין שרי שירת המולדת, יש עוד מקום להארות-מעיקרא, כי הבקורת שלנו, אשר לא נודע מה משלח ידה בפרקי הזמן שבין יובל ליובל, עוד לא „גילתה“ אותו כמעט עד כה. מן המצויין שבו הוא, שנגיעתו בשני משמרות של אומרי שירה לא עשתה אותו לאיש-מעבר, הנטוע ברצועת-בינים, ששתי הרשויות מדמדמות בה בערבוביה, אלא לאחד מבעלי קפיצת-הדרך המעטים או, נכונה מזו, לאחד ממקפיצי הדרך, אשר צלח ועבר במלואו ממשמר למשמר ומשירה לשירה. שני אספי שיריו הם דוגמא חותכת לחלוקי מהות שבין שני סוגי שירה שונים, שכמעט לא שלחו זה אל זה נבטים קודמים ושלפים נותרים. הוא אולי היחידי בקרב הסופרים העברים, שהעביר ביצירתו קו נמרץ בין הגולה ובין ארץ-ישראל, כר' זירא אשר ישב בתעניות שישתכח ממנו תלמודה של בבל, ושר שירה חדשה שרוח אחרת לה ופנים אחרות עד לבלתי הכיר.

לזו שירתו בגולה היו לבטי תהיה של אדם בדל מעדה, השומע קול שליחות בלבו ולא נתפרש לו שליחות זו מהי. הבדלות כשלעצמה לא שמשה לו מבוע להלך-רוח טרגי או אלגי כאצל משוררים רבים, — אדרבא, היא היתה מקום חיותו, מצע עצמותו, וכסופי התמזגות עם יש גדול לא פעמהו. אולם הרגשתי-יסוד, שהלחלה בכל שירתו באותה תקופה, היתה גם לא של יחיד-לנפשו, שבו גופא מרכז הויתו וצירה, בטעם האינדיבידואליזם הרגיל, אלא של יחיד-שלית, איש כהונה ויעודה, ששתי דרכים לחיו — מילוי שליחותו או מעל בשליחותו, והוא נלבט בין שתיהן בסנורים. שורש נפתוליו היה לא מתוך שהנהו אשר הנהו, אלא מתוך שאיננו אשר הוא, — מתוך שלא מצא תיקון ל„זיק נשמתו הנדחת של מלאכו וכוכבו“. כל משורר רואה את האני השירי שלו בפרוייקציה מיוחדת, שהיא היא צפור-הנפש של שירתו. קרני ראה עצמו בפרוייקציה של כוהן שנשאר על סף ההיכל; של נביא שירדה עליו אש זרה; של שומר מפתחות בית אלהים הנשכח מרגל; של מי שעלה לגרדום, ספק חייב ולא נודע במה, ספק זכאי ולא נודע במה, ותקומה ספק נכונה לו עוד, ספק לא נכונה. נפש המשורר התלבטה בתוך העלם-משנה: העלם הפגם, שהוא ודאי, והעלם התיקון, שהוא ספק.

את שירת לבבו התוהה לא קבע בתוך מחוג אינטימי, אלא עג לה עוגות נרחבות.

רחוקות. הוא תר לא אחרי הצליל הלירי, העולה מעצם רטט הלב, אלא אחרי הקול החגיגי, קול-כהונה, השלוח כאילו תחת קמרוןות גבוהים של בית-תפלה. ועצם מערכת סמליו שאולה היתה בעיקר מספירת הפולחן: דביר, היכל, דוכן, במה, מזבח, ואף בתי-שירתו, זו המנצחת על הסמלים, מכונה בפיו דמות-קודש. השירה חזרה וראתה עצמה כאן באפיקה הקדמון — אפיק עבודת אלהים. אולם כלל גדול הוא: אין זכרי ראשית אלא במקום ששם רגשי אחרית, כי הגות-עיקר טרדתהו באותה תקופה: הוא צפה וראה באיצטגנינות של משורר הסתלקות אלהים מן הלבבות, שנסתמלה לו בבית-אלהים המרוקן. אולם בשום פנים לא בא להמשיך בזה את שירת פייארברג-ביאליק, וגם כששר על „בית ה' הרעוע אשר לא הועלה בו התמיד" לא רעדה בשירו זיקה אינטימית אל בית-המדרש הישן. לא בנה הנדח של השכינה נשא פה קולו, אלא בן דור גאה, אשר שיח ושיג לו גם עם מחוקקי הדתות עצמם שיוזמם לו יחד. סמלי קדושה, שמשמעם היהודי רוח זכרונות-עם ומרעיד מיתרים שפונים בלב, משמשים אצלו במשמעותם הסתמית והנרחבה ביותר. כללו של דבר, לא גל של התרפקות יהודית צף ועלה בשירתו אלא אחד הגלים של מוטיב כללי באותה תקופה, שפגע אמנם בלב יהודי. חדות-הבשורה של ניטשה: „מת אלהים!" — העלתה פה בפיו משורר עברי קריאת-חרדה לעומתה: „בן אדם, נתייתמו החיים". חרדה זו נשתמעה אצל קרני בשני פנים: כלפי רשות היחיד וכלפי הדור כולו אובד אלהיו או בועט בו. ככמה משוררים עברים נשא גם הוא משאי-זעם אל דורו, שביסודם מן ההכרח ודאות של תומת האני, אך לו נתיחדה הרגשה גם של הסתלקות עצמית: „היה אל לי וימת — עם אלי נקברתי". אולם אין אדם משים עצמו סתום-גולל, ואם לדור גם אין ישע, עוד פסוקי תפלה בפיו על נפשו:

אֶסְפּוּנִי, רִחוּת עֶבֶר טוֹבוֹת.

וְהַצְבִּידוּנִי יְאֵלֵהֶיכֶם.

שירה זו כולה, בת האתמוספירה הרוחנית שלפני זעזועי תקופתנו הגדולים, היתה שירה של חזיוני לב ולא של מראה עינים. יציבות המושגים בעולם הרוח הרשתה עוד למשורר לשאול ולהתאים לצרכיו האינדיבידואליים סמלים ותמונות אשר מהלכים להם במחזורם המשותף של עמים רבים בדורות רבים. ראית העולם עין בעין לא תרמה לשירה חזונית זו תרומה ניכרת. וכשנגע במראות עולם הנגולים לפני העין ממש, כמו בשירי הנוף האודיסאיים, נגע רק נגיעת-משובה קלת קצב, כאילו אין כיוצא באלו נתונים ענין לשירה עמוסת הגות. הראות וההגות עוד לא מצאו בשירתו זו את זו. כי הציר שעליו סבבה או דריכות שירתו היה האדם ואלהים — אלהי היחיד, אלהי היעוד, אלהי האנושי שבאדם — ולא האדם והעולם. ואותו פסוק אשר בשירו הראשון, המצוה את הפייטן על העולם: „כך מחכה החומר ליוצר כי יבוא / ולפייטן—העולם—היה עדיין בבחינת „הלכה ואין מורין כן", כי עוד לא זומן לפניו עולמו הוא. יצר-הזינוק אל ממשו של עולם, שנתגלה בשירתנו החדשה, ישב גם בתוך קרני, ישב וארב ולא מצא כאותה תקופה את הכושר לו. כי אכן נחזן קרני בחוש-גלות חריף כאשר נחזן, כפי שנתגלה אחר כך, גם בחוש-מולדת גדול, וחוש-גלות זה מנע ממנו את כושר הדבקות בגופו של עולם, ומכאן גם

אותה המייה-איך הפוגות של העדר תיקון, של דבר-מה שלא בא לידי תיקון באני השירי שלו. ואם ארשת שיריו באותו פרק היתה בקשת אלהים, הרי מתחת לה שקקה בעולם בקשת-לב אחרת לגמרי, היא החקוקה בשיר-הפתיחה לספרו הראשון:

וְאִם תִּשְׁאַלְי: הֶעָךְ! מָה אַתָּה מְבַקֵּשׁ?
וְאֶמְרָתִי: מוֹלְדָת.

והנה קמה ונהיתה: ההלך הגיע לגבולו, גבול מולדת, ובשירתו נתרשש הנס של לידה חדשה, שהביאה עמה העתק כל יסודי השיר מציר אל ציר. הפייטן בבגדי כהונה שעמד ותהה, עמד וערג על ספי היכלות עלומי שם קפץ מתוך בגדי קדשו ואף מתוך קרומיו, קרומי האני, והבליע עצמו כמעט עד-בל-ישור בהתגלות אשר לפניו. יצר הזינוק אל הממש חרג כאן מסגורו שכור מראות, שכור צבעים, שכור ריחות, שכור שרבים — הנה הנהו העולם אשר חכה לפייטן והנה הנו פייטנו. אך היצר הכלוא שקרא דרור לעצמו גלה לו כאן לא ממש-סתם בלבד: הלא זוהי פגישת הפלאים עם ארץ מודעת מאד לזכרון הרחוק, בן האלפים, וארץ חדשה לזכרון הקרוב, המלא רישומי קרקע אחר ושמים אחרים, — והיא שהתרוננה בשיריו הארץ-ישראליים של קרני. לא עין רואה בלבד ולא דבקות נפש בלבד, לא פתוס שירי ולא לחש-אהבה לידי אלא אקורדים שנתרוו מכל אלה יחד. קרני כורך בשיריו אלה צבע של מטה — *colour local* — עם צבע של מעלה, רואה מראות וחווים כאחד. הוא אומר כאחת שתיים שירה: מתוך עמידה נקסמת לנוכח המרהיב, האכסוטי, ומתוך התמוגגות שבכלות נפש בגופי המראות. לכן יש ויעלה צלילים צבועים, שאם גם אין אנו מוצאים להם סמוכין באוצר הזכרון, נכיר בהם מיד את המזרח שלנו השפון בלבנו.

אולם למלוא ההתרוננות, לאפותיאווה שלו, מגיע קרני בשירי ירושלים, שאינם עוד פריטה כבושה על מיתרים, אלא מין הולכה תזוית של הקשת מתוך שכרון כל החושים, שסופה אולי קפיצה לגיא-בן-הנום, כמו שהוא מסיים את אחד השירים, או אולי „אחר אעלה רמים בצחוק“, כמו שהוא מסיים שיר אחר. כך יושר רק ביען „לא שבעתיך ולא אשבע אותך, ירושלים“. הקול קול יהודי חדש, המושך את הגאולה בעבותים, והוא עולה בקנה אחד עם קול-הכיסופין של הדורות. לאותם הכיסופים עצמם שנתאצלו כל כך עד שנהיו רוח בלי גוף, ניתנה נוסחה שירית, האקטיבית ביותר, הגופנית ביותר: „עם כל אבן מתגוללת שימוני בפרצה“. כי זה כוחו של קרני בגלילת אבני-גלל, בבליטת אונים, במגף יותר מאשר במגע. לא תמיד מהימנה עדותו של המשורר על עצמו. „אהבתי את חצאי הקולות, חצאי הגונים“, — פסק פעם פסוקו, ולא היא. קולותיו וגוניו אינם נתונים לשיעורין, לחצאין. עזים הם, חריפים הם, פורצים מכל הכלים, כאותה שקיעה: „זה היה רנן גונים, ברוץ יינות“. כך הוא גם עצם סגנונו השירי — צוקים, בליטות, זיונים, קפריסות, לא בנות התחטאות של חן אלא פריצות-אונים. יש ריקורד של הבעה, יש שכרון הבעה בשיריו אלה, וגם משוררים אשר מלאכתם תהא דקה ושלמה משלו יבואו לשאוב מתוכם הרעשה שירית.

קרני הוא גם אחד מאבות הוירטואוזיות בשירתנו. היא החלה להתבלט באחד

מאחרוני המדורים של ספרו הראשון, משרפו אצלו נפתולי אלהים שלא היו עצמותו הראשונות, ובלטה ברוב שאת בספרו „בשעריך, מולדת“. יסודי הצורה חדלו להיות הכרח מובלע, מצניע שבת במשבצת השיר, והחלה האכספנסיה שלהם, הבלטתם היתרה, זריקת מרותם על השיר כולו. הצורה פורצת אצלו על גדותיה, מראה את יכלתה, נהנית מעצמה. הוא מתחיל בונה את שיריו על מסד הבלתי־מצופה, ההפתעה. אך זוהי עוד לא ההפתעה המכחישה את השכל הטוב, כאצל המאוחרים ממנו, שהפלוגתא עם המתקבל על הדעת היא עיקר בשירתם, כאומרים: אם הדעת כאן, מאי קא משמע לן השיר? — קרני הוא בעל אמצאות שיריות חריפות, שגם הקיצוניות שבהן כופות את ההגיון לחייד חיוך של הנאה ולומר: נצחתוני, נצחתוני.

הברוץ הוירטואוזי שלו ניתז לכמה עברים, „נטרד מיכולת אל יכולת“. מצד אחד צר צורות אינדיבידואליות מובהקות ויצר דרכי־ניב וקשרי־דברים שהן מתן יחיד, עיסתו של האי נחתום, חותמו של האי צורף, ומצד אחר הוא יוצר שירים כמו „תפלת אשה“, שהיוצר מסתתר מאחורי פשטותם ואמתם, אך גם זו הפשטות הגמורה הושגה על ידי הכרקה והפתעה, שהן לוית חנה. וכך אנו מוצאים אצלו אפיקיהם של סוגי שירה שונים, שהנקל להכיר את ממשיכהם. כמו:

סָּה, סָּה, סָּה
 יֵשׁ תוֹחֶת
 וְכָה סָּה
 הַמְשֵׁשֶׁת —

ומאידך:

מִי־שֶׁהוּ בֹכָה עַל פְּנֵי הָאָדָמָה — —
 מִי־שֶׁהוּ אִמְקֵל שֶׁלֹּא אֲדַע לֹו שֵׁם — —
 מִי־שֶׁהוּ נִמְקַ בְּיַיִל פְּתִילֵי חֵיוֹ — —

הוא הוא גם ממניחי היסוד לפיליטון השירי, שבהתפתחותו הבאה היה לא תמיד לברכה לשירתנו, אולם בספרו עוד עמוס הסוג הקל הזה אמנות ושירה. ואף הקלות הלזו אינה זו שבשירי־הנוף ושירי־האהבה בספרו הראשון, שלא תתנכר בהם השפעת היינה, שנתן אותותיו בתחומי שירה רבים אצלנו. גם כאן התוה לו קרני דרכים חדשות, מבהיקות, ויצר גם פזמוני־עם משובחים, שראויים להתנוסס בכבוד בכתרו של כל משורר. לשירים העוברים לפה ולאוזן יפלל כל משורר אמתי ובהם גם בהם יזכר המשורר.

שירת ארץ־ישראל היא אחד היעודים הגדולים של משורר עברי בימינו. לא מעטים הם גם כשלונותיו בתחום זה. קרני הכיר הפעם את יעודו והסתער עליו בכל הטמפרמנט השירי שלו והרבה ממה שנשתרש ונתקבל בזה משלו הוא. הוא התחיל כמאסף לשירה יתומה, שירת דור אובד קרקעו ואלהיו, וזכה ונהיה חלוצה של שירת מולדת, של שירת דור השב לגבולו.